

UNIVERSITY OF TRAVNIK
FACULTY OF EDUCATION

UNIVERZITET U TRAVNIKU
EDUKACIJSKI FAKULTET

Andrićevi dani 2014.

Druga međunarodna znanstvena konferencija u oblasti književnosti i jezika

SAŽECI REFERATA

8. i 9. novembar/studeni (subota i nedjelja) 2014.

**ANDRIĆEVI
DANI**
KULTURNA MANIFESTACIJA
TRAVNIK
09.10. - 09.11. 2014.

Druga međunarodna znanstvena konferencija u oblasti književnosti i jezika

Organizacioni odbor

Edisa Gazetić, predsjednica
Filozofski fakultet
Univerzitet u Zenici
edisa_gazetic@ymail.com

Enver Kazaz
Filozofski fakultet
Univerzitet u Sarajevu
kazazenver@hotmail.com

Dženan Kos, sekretar
Edukacijski fakultet
Univerzitet u Travniku
dzenan.kos@eft.ba

Joanna Rekas
Adam Mickiewicz
University in Poznań
rekasus79@gmail.com

Nihad Selimović
Edukacijski fakultet
Univerzitet u Travniku
nihadselimovic@yahoo.com

Zvonko Kovač
Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu
zkovac@ffzg.hr

Reante Hansen-Kokoruš
Institut für Slawistik
Karl-Franzens-Universität Graz
renate.hansen-kokorus@uni-graz.at

Mjesto održavanja

Konferencijska sala Edukacijskog fakulteta
Aleja konzula br. 5, 72270 Travnik
Bosna i Hercegovina

Tehnička podrška

Fakultet za tehničke studije
Univerziteta u Travniku

Finansijska podrška

BH Telecom dd Sarajevo – Direkcija Travnik

Dimitar V. Atanassov (Sofia, Bugarska)

Stvaranje narativa o srednjovekovnoj prošlosti: istorija i ideologija. Tragovi traume od kompromisa

Tema traume je jedan od centralnih akcenata savremenih humanitarnih istraživanja, naročito posle pada totalitarnih režima u Istočnoj Evropi. Predmet analize u predlaženom članku jeste kompleks mehanizama levoj politike, uvedene s ciljem preuzimanja prestižnih registara društva – nauka i kultura, stvarajući novu paradigmu formiranja i ideološke reprodukcije društvenog elita. Obraća se pažnja na problem represivne funkcije kao deo državne politike i na (zlo)upotrebe istorijskog narativa o početku „bugarske esencijalnosti“ kao instrument stvaranja legitimiteta režima.

Specijalni fokus istraživanja predstavlja analiza procesa „kovanja“ i socijalnih upotreba kanona istorijskog poznanja, uloga političkog inženjeringa i uključivanje akademskog kapaciteta u tim procesima ideološke modulacije popularnih stavova. Te, u tom smislu „nauka za široku konzumaciju“ je jedan od najznačajnijih koncepta evrističke vrjednosti.

Na isti način ključna je tema interkonekcije i interakcije lične volje i imperativa sa centra vlasti, koja je tema razmatrana kroz prizme nekoliko primera iz biografija poznatih bugarskih naučnika, čiji su radovi ilustracija procesa sačinjavanja narativa srednjovekovne istorije Bugarske u doba socializma. Strategija predogovaranja i prerade kompromisa ideološke prirode posle pada socializma 1989. je deo pokušaja prenapisivanja lične biografije – fenomenon, karakterni za intelektualaca i Istočnoj Evropi, vezan sa izgubljenim legitimitetom rada i ideja restauracije povjerenja u sopstvenim radovima i doprinosima u nauku.

Bernarda Katušić (Beč, Austrija)

Analiza Andrićeva romana *Prokleta avlija* psihoanalitičkim instrumentarijem

Podrijetlo prvobitne traume Freud otkriva u ranim tjelesnim doživljajima koji se zbivaju između novorođenčeta i majke (1914; 1917; 1923). Doživljavajući majku unutar neke vrste imaginarnog prostora dijete živi u idealnom svijetu obilja ničim neometanom u zadovoljavanju svojih prirodnih potreba za samoočuvanjem. Imaginarno obilje dijade majka/dijete prekida se tek nametljivim upadom zbilje (Oca/Zakona) u načelo ugode koje čini matricu i svih daljnih traumatoloških iskustava pojedinca. Freud vjeruje, što je ujedno i potka većine recentnih psiholoških i pripovijednih teorija, da se bolno odbijena žudnja za ugodom može iskazom o njoj, ako ne potpuno izagnati, a ono barem uravnotežiti. Najrazličitije traume kao i priče o njima centralne su odrednice Andrićeve cjelokupne poetike. Analizom romana *Prokleta avlija* (1954) prilog pokušava iščitati mogućnosti savladavanje traumatoloških iskustava pričom i pripovijedanjem.

Divna Mrdeža Antonina (Zadar, Hrvatska)

Kodiranost semantičkih slojeva u *Proklesoj avliji* Ive Andrića

U članku će se analizirati *Proklesoj avliji* Ive Andrića kao modernu historiografsku fikciju kojom autor propituje (destruira?) zamke tradicionalnog povijesnoga romana/pripovijetke. Razmotrit će se problematika repetitivnosti represije u povijesti i fragilnosti individualnog identiteta te u kolikoj mjeri simbolika prostora i uloga pripovjedačkih instanci sudjeluju u naglašavanju zadane teme.

Maja Džafić (Bihać, Bosna i Hercegovina)

Identitet i alteritet Omer paše Latasa

Dramatični susreti različitih kultura i vjera na našim prostorima imali su uticaj na sopstvenu identifikaciju, ali i stvaranje slike o drugom i tuđem. Roman *Omer paša Latasa* Ive Andrića je slika jednog od prelomnih trenutaka u bosanskohercegovačkoj historiji. Nakon propasti Gradaševićevog Pokreta za autonomiju, Omer paša dolazi u Bosanski ejalet smiriti situaciju i učvrstiti poljuljanu osmansku vlast. No, ko je Omer paša Latasa? Da li je Osmanlija njegov identitet ili Mihajlo Mićo željan

osvete nad Bošnjacima? Možemo reći da je Mićo Latas osoba kakvu smo nebrojeno puta susreli u prošlosti, osoba koja zarad lične koristi gaji sve pa i lični identitet. Da riječ „ja“ ne znači ništa kada se izgovori, ne kazuje, ne potvrđuje, ne poriče ništa, napisao je Andrić u romanu navodeći nas da promislimo o Latasovom identitetu, ali i o tome kako se pašin alteritet gradi kroz traumatična iskustva likova i razdjeljene sredine na protivnike i istomišljenike. Ovaj roman nije samo restauracija prošlosti nego i splet književnog i historijskog teksta u kontinuitet, te je u tom smislu historizam sasvim legitiman pristup proučavanju ovog djela. Pašin slikar će nam pomoći da shvatimo autorovo poimanje mimeze i činjenicu da umjetnik neće pašu samo učiniti besmrtnim nego će ga udvostručiti.

Husein Zvrko (Sarajevo, Bosna i Hercegovina)

Moć i etičnost u romanu *Omer-paša Latas* Ive Andrića

Sagledavajući Andrićevo djelo, konkretno roman *Omer-paša Latas*, ne samo psihoanalitički u freudovskom smislu, nego kroz savremena dostignuća socijalne inteligencije uočava se lična trauma glavnog junaka uzrokovana nedostatkom etičnosti, a u krajnjem slučaju i kolektivna trauma koju proizvode tako felerične ličnosti kada dođu do vlasti, moći i uticaja.

Amila Kahrović-Posavljak (Sarajevo, Bosna i Hercegovina)

Salomon Atijas: uprisutnjenje bezglasnih drugih

Jezik kao prisustvo utemeljuje subverzivne potencijale teksta. Tekst je jedino mjesto (ne kao locus niti kao topos) u kome se može dati glas bezglasnom drugom. U Andrićevom romanu Travička hronika taj bezglasni drugi je Salomon Atijas budući da pripovjedač govori ono što bi Atijas govorio da govoriti može. Upravo ovakav narativni postupak posredovanog uprisutnjenja bezglasnog drugog (kroz traumu utemeljujućeg egzila) u romanu otvara prostor za postojanje deridijanskog traga koji strukturu cijeloga sistema dovodi u pitanje.

Jelena Vesković (Kragujevac, Srbija)

Zašto su Andrićevi junaci nemi?

U radu ćemo pokušati da odgonetnemo odgovor na pitanje: „Zašto Andrićevi junaci ne govore o svojim dubokim, intimnim osećajima, mislima, strahovima, koji nagrizaju njihovu dušu?“ Pitanje proističe iz sledećeg: čitajući Andrićeva dela, o njegovim junacima možemo saznati njihov put, njihove sudbine, njih same kroz optiku drugih, detaljne piščeve opise lomova koji se događaju u junacima, poneka sećanja, osećaje vezane za događaje i sećanja; do kraja pripovedanja možemo protumačiti ili makar naslutiti uzroke njihovih postupaka; međutim, sem ponekog vapaja, nikada ih nismo, uslovno rečeno, čuli kako se govorom oslobađaju od stega svojih trauma. Stavljani u okvir priče u kojima su neprihvaćeni, neshvaćeni, neadekvatni da se uklope u društvo, osuđeni, nesrećni i usamljeni, oni ostaju nemi do kraja. Čak i kada govore o svojim unutrašnjim mukama, oni to rade tako što se projektuju kroz muke drugih kao Fra-Petar, ili uzimajući tuđi identitet kao Ćamil. Trauma glavnih junaka nikada nije u prvom planu, uvek je u drugom. „Inače o sebi i o onom što ih je ovamo dovelo nije niko rekao ni reči. Sve se kretalo u zatvorenim krugovima i na površini života.“ (*Prokleta avlija*)

Anna Alexieva (Sofia, Bugarska)

Trauma, national meta-narrative and literary canon

The paper is focused on the problem how traumatic (or, even more precise - self-traumatizing) themes forge national narratives and literary canons. This initial intuition could be verified on the scope of so called „small“ cultures, where „everything is politics“ (G. Deleuze, F. Guattari), and which are heavily marked by endless „symbolic and cultural struggles“ (Al. Kiossev). It could be maintained, that in these cultures the nationally-centered perspective is always dominant over the universal one.

Being particular as „small culture“, the Bulgarian one is self-identified mostly through the prism of the traumatic narrative about the Ottoman rule. It is considered as „slavery“ and as „National Revival Period“ at the same time, and it determines initially the basic content and hierarchy of the Bulgarian literary canon, where the texts, related to the revolution and national building processes gained certain priority. Numerous modernistic texts, which are not influenced by the narrative, tied to patriotism, were not privileged as the revolutionary ones, and they were absorbed in the canon with the intention to demonstrate, that the only option for Modernity in Bulgaria is to compensate the cultural backwardness, caused by the „five centuries-long slavery“. All these literature, connected to different project - to put the concept of the traumatic „slavery“ under question, and to analyze the narratives about heroic deeds against „the oppressors“, were marginalized. The paper pays particular attention on the problem of peripherization of a set of Bulgarian texts, written with pro-Ottoman attitude, whose publicity whose affected by the canon-forging strategy, introduced by the national ideology after 60-ies of XIX c.

Marija Marić-Mitrović (Travnik, Bosna i Hercegovina)

Orijent i okcident u *Prokletoj avliji* Ive Andrića: Granica kao mjesto razlike/susreta i (pre)ispisivanja identiteta

Dolaskom Otomana na Balkan, koji u geografskom smislu predstavlja granicu Istoka i Zapada, on sada postaje i granicom islamskog i kršćanskog svijeta, na kojoj se pojačava napetost, gdje takva složena situacija otežava mogućnost da se definira i shvati taj prostor i svjetonazor(i).

U smislu po kojem Zapadu sve istočno od Balkana predstavlja začudnu i čudovišnu drugost /drugorazrednost, tako i Istoku i Zapadu, sve naše, granično predstavlja deponiju njihovih slabosti i manjkavosti. Kako u figurativnom tako i u doslovnom smislu.

Ovaj rad obrađuje jedan specifičan prostor, koji se alegorijski može shvatiti kao Bosna i Hercegovina u malom, srce Balkana, **prokleta avlija**, napisana iz pera autora, koji doduše ne pripada onima što ih još uvijek nazivamo postmodernim piscima, ali njegov će književni korpus jako dobro poslužiti kada govorimo o problemu Drugog, problemu identiteta i postmodernističkom shvaćanju istog, pa se u tom smislu može promatrati kroz prizmu postkolonijalne kritike i suvremene književne teorije.

I identitet samog autora, Ive Andrića, problem je koji zaokuplja mnoge u današnjem društvu. Zbog nemogućnosti i opiranja da ga se ugura u postojeće nacionalno-šovinističke okvire, diktatora jezika i književnosti, Andrić biva i sam odbacivan, demoniziran i marginaliziran.

Cilj i zaključak ovog rada treba pokazati da prostor granice i identiteta, koji se na njoj konstruiraju, ipak nisu inferiorni naspram velikih „postojanih“ centara. Jer mjesto na rubu često daje bolji pregled na sve ono što se u centru događa.

Alma Skopljak (Visoko, Bosna i Hercegovina)

Drugi/a u sistemu

U Andrićevim pričama iz austrougarskog perioda i u međuratnom dijelu njegovog pripovjednog opusa u žiži interesovanja su junaci koji uglavnom dolaze sa kulturološke i društvene margine (Ćorkan iz pripovijetke *Ćorkan Švabica*, Anika iz *Anikinih vremena*, Mila iz pripovijetke *Mila i Prelac*, Mara milosnica iz istoimene pripovijetke, Kata Bademlić iz pripovijetke *Čudo u Olovu*, lijepa Mostarka iz pripovijetke *Olujaci*,...) i evidentno je insistiranje na pripovijedanju malih priča pojedinca sa margine naspram Velike priče Povijesti. Ovaj rad će obuhvatiti romaneskni opus Ive Andrića, dakle romane *Prokleta avlija*, *Na Drini ćuprija*, *Travnička hronika* i *Gospođica*. Cilj rada je analizirati u kojoj mjeri je u ovom dijelu Andrićevog opusa, kojeg, između ostalog, određuje govor o različitim političkim, historijskim i društvenim previranjima, prisutan identitet *drugog*, *nemoćnog subjekta* i njegova drama proizašla iz sukoba sa institucionalnim, kulturološkim i kolektivnim represijama.

Marija Mitrović (Trst, Italija)

Tipovi stranaca u Andrićevom delu

U Andrićevom opusu postoji više tipova stranaca. Svaki od njih jeste žrtva određenog tipa traume ili pak uzročnik traumatskog ponašanja u svom okruženju. Najpre su u žiži interesovanja ovog pisca bili likovi koji su postali stranci kod kuće (Mustafa Madžar, Đerzelez Alija); valja razmotriti i kakve se traume i kakvi kompleksi javljaju kod „našeg čoveka“ koji se zatiče u svetu i oseća se kao stranac (Nikola Kriletić; Toma Galus). Ali stranci u pravom smislu te reči su predstavnici kolonijalnih sila: Turci Otomani, Austrijanci, adelično i Francuzi. U ovoj grupaciji pravih stranaca, bez obzira da li su oni hrišćani ili muslimani, Andrić prepoznaje ne samo klasični odnos i omrazu između gospodara i potlačenih domaćih ljudi nego slika i takve strance čiji je karakter oličenje otvorenosti i maksimalne etničke i verske inkluzije (Mario Cologna; mladi konzul Des Fossés). Ali su baš ovakvi likovi najveće žrtve zatvorene, kolonizovane, neslobodne sredine.

Bojana Anđelić (Novi Sad, Srbija)

Tužna sudbina kapetana velikog transatlantika „Titanik“

Rad se bavi problemom progona Jevreja u pripovesti *Bife Titanik* Ive Andrića. Pažnja je usmerena na stradanje Jevreja u Sarajevu i Banjaluci na samom početku Drugog svetskog rata. Akcentat je stavljen na sudbinu glavnoga junaka – Menta Papa, vlasnika kafanice koja nije imala ništa od sjaja tragično potonulog engleskog preookeanskog broda, a čiji se krah već na samom početku mogao naslutiti. Upravo kroz sudbinu svoga junaka, jevrejskog trgovca, Andrić reinterpreтира istoriju. Pišući o austrijskim vremenima, Andrić u prvi plan stavlja pojedinca koji strada od strane bezobzirne vlasti, koja je ovde oličena u liku Stjepana Kovića. U radu se polazi od teze da su jevrejska kultura i tradicija sveobuhvatni i sastavni deo evropskog i svetskog kulturnog nasleđa, što govori o mogućnosti uklapanje teme u širi kontekst.

Naida Osmanbegović (Zenica, Bosna i Hercegovina)

Acting out isključenih (o filmskoj adaptaciji Andrićeve pripovjetke *Zlostavljanje*)

Kako je svoju filmsku ekranizaciju doživjela i Andrićeva pripovjetka *Zlostavljanje*, koja podrivajući stereotipe ulazi i u individualnu svijest, tako se čini zanimljivim ispitati unutrašnje koncepcije filmskih strategija, koje kroz traumatiziranu povijest emaniraju balakanske identitete, odnosno kroz fenomen traume progovaraju o načinima koje dolazi do nemogućnosti razumijevanja i efekta destrukcije.

Emina Selimović (Zenica, Bosna i Hercegovina)

Opetovane traume

Javno mučenje je u službi istražnog postupka, to je proračunata kaznena mjera koja se očituje mučenjem osuđenikovog tijela koji nije povrijedio samo žrtvu nego i onog iz koga proističe zakon koji je time prekršio. Osuđenik je fizički povrijedio vladajuću snagu i za to mora biti fizički kažnjen. *Na Drinić ćuprija* je Andrićev tekst u kojem je obrađen momenat u kome dželat nabija na kolac osuđenika. Njegova patnja mora jasno da pokaže šta se događa onima koji pokušaju da udare na zakon. Ovakav postupak uzrokuje traumu i upravo ta trauma je najveća mana javnog mučenja jer se konstantno opetuje u svijesti i publika, bez koje predstava javnog mučenja ne bi imala smisla, često može da stane na stranu osuđenika, da vidi u njemu mučenika, da zaboravi na zločin koji je ovaj počinio i u najgorem slučaju da se okrene protiv egzekutora.

Merjem Mujkanović (Zenica, Bosna i Hercegovina)

Balkanske traume

Određena tematika i analoška analiza likova u djelima nobelovca Andrića svakako se vezuje za život pojedinca na tlu Balkana kao veoma „trusnog“ područja. Analiza traumatičnih iskustava kroz kojih su

prošli i prolaze ti isti pojedinci, različitih kultura i porijekla, često je tema svih njegovih djela, pa tako i onog na osnovu kojeg je dobio Nobelovu nagradu *Na Drini ćuprija*. Događaji koji se dešavaju likovima koji su zapravo dio nas i naših dešavanja jesu ključni koji utiču na ispoljavanje posljedica trauma koje su često protkane osjećanjima straha, neizvjesnosti, nemira, tuge, očaja, individualne i kolektivne krize društva što sve vodi u jedan vid ciklične tragedije. Tako i balkansko društvo prolazi kroz cikluse iscpirnih iskušenja kroz ratove, ekonomske i socijalne krize, porodične i emocionalne. Upravo takva iskustva praćena traumama koje ostavljaju dubok ožiljak u društvu na jedan specifičan način koristi i interpretira književnik Ivo Andrić.

Merza Tucaković (Travnik, Bosna i Hercegovina)

Prisutnost traume kao odlike nekih likova u djelu Ive Andrića

Govoriti o traumi na tlu koje se nalazi na raskršću mnogih kultura i civilizacija koje su rasle sa idejom oživljavanja prisilne komunikacije gdje je svačije jednako važno, a manje-više važno ono nečije drugo zahtjeva temeljitu analizu karaktera ljudi tog podneblja. Zvučalo bi sarkastično voditi debatu o traumatičnom iskustvu drugog gdje onaj naspram njega vidi ono što je njemu na suprotnoj stani, gdje u tom gledanju svaki od njih vidi različito ispred sebe, a ne vidi ono što mu je iza vlastitih leđa. Upravo takav temeljit prikaz karaktera, temeljitu sliku drugog/drugačijeg, dao je Andrić u svojim djelima i posvetio se onim „nemoćnim“ zarobljenicima ideologije. Andrić je u svojim djelima obuhvatio različita historijska razdoblja, ideološke i političke koncepte kolektivne svijesti, koju je stavio u žižu zbivanja, a individualnu svijest je posmatrao kao njen dio, dakle dozvoljavao je da u svakoj pojedinačnoj cjelini nosilac bude pojedinačna svijest koja se „ponaša“ kao dio cjeline nacionalno-historijske svijesti kojoj je podređena.

Miroslav Artić (Zagreb, Hrvatska)

Traumatično iskustvo drugog u Andrićevom romanu Omerpaša Latas

Tko je u stvari *drugi* u Andrićevom romanu *Omerpaša Latas*? U radu se ne traga za drugim pod vidom hibridizacije identiteta bilo u konfesionalnom bilo u kojem drugom obliku. Naime, polazi se od pitanja čiji je to glas koji utjelovljuje neimenovanog *drugog*? Tko je taj, glasom utjelovljeni *drugi*, koji se javlja unutar legalnih i povlaštenih identiteta, koji iz dubine dolazi vapijući, duboko potisnut, ispod brojnih slojeva nataloženih pod utjecajem vanjskih povijesnih zbivanja?

Dakle, važno je čuti taj unutarnji glas, tog drugog u „legalnom“ glasu nosivih likova u romanu. Iz toga se očičta nastoji analizirati fenomen *drugog* u jednom, naizgled, sporednom liku, u glasu ludog i nemoćnog Osmana. Glas *neimenovanog drugog* u liku Osmana očito nekomu stoji na raspolaganju i nečemu služi, i zato vrijedi istraživati kako bi se konačno pronašao odgovor na pitanje: komu glas *neimenovanog drugog* u Osmanovu glasu služi?

Nermin Šušić (Travnik, Bosna i Hercegovina)

Traumatična iskustva Andrićevih likova u *Prokletoj avliji*

Umjetnička slika života u Andrićevim djelima ima općeljudsko i univerzalno značenje. U centru njegove književnoumjetničke opservacije nalazi se čovjek, ono što misli i osjeća; čovjek sa svojim nagonima i mutnim stanjima svijesti; sa svojom nemoći koja ga fatalno truje i opterećuje. Pored tema vezanih za čovjeka općenito, tu je i bosanski milje i ambijent te historijski okvir sa svojim društvenim stegama i obzorjima. Rad tretira pripovijest *Prokletu avliju* i njezine likove fra Petra, Ćamila, upravnika Karađoza, Haima, Zaima i dr. putem kojih će se odgovoriti na tezu da su likovi traumatizirani kako svojim kafkanijanskom nevinošću, tako i nemogućnošću reakcije na krojenje pravde "mačem" i tamnicom te na izmišljanje potencijalnih prijestupnika i neprijatelja države.

U postratnoj Bosni tema traume i posttraumatskog sindroma je veoma aktuelna i živuća te rad i s te strane zavrjeđuje pažnju.

Prokleta avlija, tamnica, zatvor, situirana je kraj Carigrada, u orijentalnom prostoru, a data je kao projekcija ili bolno iskustvo fra Petra, koji je nekada, davno, išao u Carigrad i koji se igrom slučaja, našao u njoj. U carigradskom zatvoru ostao je „ni kriv ni dužan, suludim stjecajem okolnosti“, puna dva mjeseca. Ono što je tamo doživio, nosio je cijeloga života kao gorko iskustvo od kojeg se nikada nije oporavio.

Karakterizacija likova se vrši po svim kriterijima, sa naglaskom na mentalni i duhovni portret. Svijet *Avlije* je onaj koji niti krije niti uljepšava svoje mahane i poroke. Kidišu jedni na druge, tuku se, psuju, jedni drugima prijete, međusobno se zadirkuju. Većina njih je psihički labilna i moralno posrnula. Rad govori o njihovim stanjima i traumatičnim iskustvima kroz primjere iz sadržaja.

Dženan Kos (Travnik, Bosna i Hercegovina)

Poetika (ne)izrečene traume: aveti rata od Mustafe Madžara do Vehaba Koluhije

Budući da se psihološka trauma kod većine Andrićevih, Sušićevih i Selimovićevih ratnih veterana definira u okvirima njihova negativnog iskustva rata – straha i užasa stradanja, prešućenog zločina, ali i vlastite nemoći pred silama povijesti – otvara se pitanje o mogućnostima sagledavanja osobene *poetike (ne)izrečene drame ratne traume* u kontekstu moderne bosanskohercegovačke književnosti.

Ozrenka Fišić i Ruža Tomić (Novi Travnik/Tuzla, Bosna i Hercegovina)

Propitivanje etičkoga načela odgovornosti kroz biblioterapijsko iskustvo čitanja i izvedbeni performativ

Andrićeve pripovijetke *Deca*

Motivirana temom znanstvene konferencije, višegodišnjim iskustvom nastavnika b/h/s jezika i književnosti u osnovnoj školi i završnim master radom iz oblasti pedagogije i psihologije koji se bavi ulogom art terapija u radu sa djecom i odraslima predstaviti ću nove načine rada u nastavi književnosti koji istražuju mogućnosti korištenja biblioterapije i forum teatra. Kao ogledni primjer uzela sam Andrićevu pripovijetku *Deca* pomoću koje propitujem etičko načelo odgovornosti potvrđujući ideju o književnosti kao mediju za uspostavljanje komunikacije sa samim sobom koji se osvještava u drugom. Čitatelj od promatrača putem identifikacije postaje sudionik komunikacijske radnje koja se pomoću metoda forum teatra izvodi preko njega. U radu ću izložiti ex post facto eksperiment koji sam provela u osnovnoj školi na uzorku 60 učenika koristeći biblioterapiju i forum teatar u obradi Andrićeve pripovijetke *Deca*. Uz mentorstvo dr. sc. Ruže Tomić ispitala sam efekte novih terapija na njihove socijalno-emocionalne kompetencije s akcentom na emocijski diskurs.

Andrićeve priče kao „literatura snage“ (Thomas de Quincy) imaju sposobnost pokretanja unutarnje mudrosti i preispitivanje vlastitih ustaljenih pogleda pomoću tajnog piščevog jezika koji dovodi misli i osjećaje na drugačiju frekvenciju nudeći ideju o promjeni mimetičkih obrazaca. U pripovijetki Andrić koristi opisivanje događaja koji su primjenjivi na svaku situaciju i svako vrijeme, tzv. „opis bez mjesta“ (Wallace Stevens) u kojem sadržaj nije strogo smješten u povijesni okvir, već biva pozadinom fenomena transgeneracijskog prijenosa traume kroz iskustvo susreta s *drugim*. Uprizorenjem scene vršnjačkog nasilja i otvaranjem teme (ne)poslušna pisac osvještava problem mržnje prema *nemoćnom subjektu* te uspostavlja komunikaciju s čitateljima što otvara mogućnost uključivanja razvojne biblioterapije u obradi pripovjednog teksta. Premještanjem naglaska s pitanja istine (konstativ) na pitanje snage iskaza (performativ), kako je to uočio tvorac teorije performativa J. L. Austin, nudi se forum teatar (Augusto Boal) kao iskustvo razlika i šansi za performativni obrat.

Lejla Ovčina (Bihać, Bosna i Hercegovina)

Metodički model usmjeren na drugog i drugačijeg u Andrićevoj pripovijetki *Aska i vuk*

Polazište svake dobre interpretacije koja podrazumijeva rasvjetljavanje nejasnog i skrivenog, otkrivanje konstruktivnih načela estetske tvorevine, ali i tumačenje jednostavnih i jasnih umjetničkih oblika jeste pravilno razumijevanje teksta. Polazeći u prvom redu od estetskih stajališta književnog teksta, moguće je prilikom analize književnog teksta posebnu pažnju staviti na proučavanje njegove misaone strane, sadržaja i poruke poštujući pri tome, načela interpretacije i otkrivajući odnos prema nemoćnom subjektu u pripovijetki *Aska i vuk*. U tom smislu, prilikom uobičajenih postupaka analize

teksta, zadržati ćemo se na uočavanju iskustva Aske, koje je moguće povezati sa životnim iskustvima recipijenta. Stoga je važno kreirati poseban metodički model koji će učenika nižih razreda voditi ka tom cilju.

Jovanka Denkova i Mahmut Čelik (Štip, Makedonija)

Tramatična iskustva detinjstva u pričama za decu Iva Andrića i u nekim delima iz savremene makedonske književnosti za decu i mlade

This paper makes a parallel analysis of works of contemporary literature for children and youth and stories of Ivo Andrić for children and youth. The analysis will concentrate on the traumatic experiences in the lives of children and the in firm and weaker than themselves.

Tatjana Đurišić-Bečanović (Nikšić, Crna Gora)

Jezik prostora u Andrićevom romanu *Travnička hronika*

U referatu ćemo analizirati funkcije prostornih kodova u romanu *Travnička hronika* i ispitati semiotičnost travničkog i bosanskog hronotopa, umetnički uobličeni u ovom Andrićevom tekstu. Naime, pored prostorne, ovi kodovi prenose ideološku i kulturnu informaciju te tako učestvuju u formiranju semiotičkih obrazaca na osnovu kojih se organizuje prostorni model sveta. Smeštanje likova, to jest njihovo kretanje i delovanje unutar umetničkog prostora uvek ima određene modelativne vrednosti, a spacijalni jezik je nosilac kulturne informacije jer su u jeziku prostora sadržana kulturna ograničenja, koja predviđaju dozvoljeni i zabranjeni prostor za sve pripadnike zajednice. U svakoj kulturi organizuje se prostorna redundanca u vidu prepoznatljivih i ustaljenih spacijalnih obrazaca, koji propisuju prihvatljive oblike korišćenja prostora, što omogućava prostornim kodovima da postanu veoma moćno izražajno sredstvo kulture. U *Travničkoj hronici* na složenom jeziku prostora artikulišu se značenja pogubna po zapadnoevropski model sveta i mišljenja, koja korozivno deluju na kanonizovane i tradicijom uspostavljene vrednosti evropske kulture, pri čemu se Bosna modeluje i kao geografski, i kao semiotički fenomen.

Jelena Ratkov Kvočka (Sremski Karlovci, Srbija)

Lepota, dobrotu i učenost u *Prokletoj avliji* ili vizija sveta bez granica

U radu razmatram traumatična iskustva čoveka razapetog na razmeđu svetova između dve suprotnosti, između nepomirljivih krajnosti, čoveka lepote, dobrote i učenosti koji po svom unutrašnjem opredeljenju ne priznaje granice, ni podeljenost svetova. Razlikujem Zaimovu sanjalačku potrebu da sebe u pričama predstavlja kao ispravnog čoveka (kroz dobrotu, pamet i poštovanje) dok suštinski mašta, laže i opija se i zavarava lažima, polulažima i poluistinama (Andrić 1981: 21). Razlikujem Latifagino naglo i neočekivano preoblikovanje u Karađoza, njegovu transformaciju od entuzijaste za knjige i muziku u čoveka čiji je princip krivica (za koju ne postoji potreba dokazivanja), dok svaki čovek ima dokazati svoju nevinost. Prepoznajem izmirskog kadiju, koji će nastojati svim svojim (znatnim) razumskim i logičkim silama odbraniti Ćamilova istorijska i naučna istraživanja od valije izmirskog vilajeta i njegovog ideološkog dogmatizma, i neće uspeti. Centralni interes rada jeste Ćamil efendija i one ličnosti oko njega koje će ga razumeti, najpre njegov otac, pa prijatelji njegovog oca, ugledni ljudi, naročito oni iz uleme, pa fra Petars kojim će se u zatvoru sprijateljiti. Ćamilu i fra Petru je (pored dobrote i učenosti) zajednička i politička krivica bez krivice. Fra Petar je optužen za predstavku o progonu hrišćanskih sveštenika i vernika. Ćamil – za pobunu protiv sultana i za plan otimanaja prestola pomoću neprijatelja iz inostranstva, politička optužba najgore vrste. On ima da ponese negdašnju krivicu i stradanje Džem sultana. I poneće. Fra Petar će imati da izdrži paničan strah da ga po drugi put nedužna ne okrive politički, mnogo teže, najgore, zbog bliskosti sa Ćamilom. Sklanjanje u uglove i senke Avlije usled straha, zbog kojeg će se gotovo odreći prijatelja Ćamila, fra

Petar će iskupljivati čitavog života. Iskupiće se rečju o lepoti, dobroti i učenosti u svetu – pričom o Ćamil-efendiji.

Vildana Pečenković (Bihać, Bosna i Hercegovina)

Percepcija Drugog i topos granice u *Priči o kmetu Simanu*

Iskustvo interferencije vlastitoga sa Drugim nemoguće je razdvojiti od pitanja samoodređenja, konstituiranja identiteta i njegovom narativizacijom odnosno pitanjima samointerpretacije. U okviru tog procesa od iznimnog su značaja pitanja komunikacije sa Drugim, a identitetski diskurs se pokazuje kao značajan, sastavni dio strategije moći, potčinjavanja ali i otpora. Kako se Drugi smješta na distanci između sebe i Drugog, subjekt uvijek uspostavlja granicu koja postaje mjesto re/konstrukcije identiteta ali i njegove potpune transformacije. Propitujući navedeno u *Priči o kmetu Simanu* otkriva se labilnost unutarne koherentnosti identiteta i višestruka disperzija razlika koje nastaju u susretu sa Drugim, ali i samim sobom.

Vladimir G. Aleksić (Niš, Srbija)

„Strah od Turaka“ posle Maričke bitke

Pojava poznata kao „strah od Turaka“ je snažno prisutna u vreme dugotrajnih osmanskih osvajanja i već dugo privlači pažnju istraživača različitih struka, ne samo iz jugoistočne Evrope. U središtu našeg izlaganja će biti posledice turske pobjede u bici na Marici 26. Septembra 1371 g., posebno traumatično poimanje neposrednih posledica tog događaja u savremenim hrišćanskim književnim delima. Naročita pažnja će biti posvećena malo korišćenim iskazima Tricarstavnika Patrijaršijske biblioteke. U domaćoj sredini ovaj veliki događaj je neopravdano u senci Kosovske bitke, a u evropskim okvirima velikih bitaka između „krsta i polumeseca“, kao što su Nikopolj (1396), Varna (1444) ili Mohač (1526), iako je poznato da su 1371. g. Turci izvojevali najznačajniju i najdalekosežniju pobjedu na evropskom prostoru. Dok Bitka na Marici pripada razdoblju gotovo neprikosnovene prevlasti Carstva, nobelovac Ivo Andrić je uglavnom velike životne istine iskazivao kroz najrazličitije sudbine slikovitih junaka smeštenih u dramatične i živopisne kulise umorne ili posustale države, nesposobne da se izbori sa brojnim unutrašnjim i spoljašnjim protivrečnostima. Motiv predskazanja konačnog sloma Osmanskog carstva je prikazan u *Travnickoj hronici* u sceni pečenje rakije. Poslednji deo našeg izlaganja stoga upućuje na najnovija istorijsku literaturu o hrišćanskoj eshatologiji, čiji sastavni deo predstavljaju i brojna učenja o neminovnosti smena svetskih imperija.

Stojan Đorđić (Niš, Srbija)

Stigmatizacija i tragično stradanje nemoćnog pojedinca u pripovesti *Mara milosnica*

Dužu pripovetku *Mara Milosnica* Andrić je objavio u *Srpskom književnom glasniku*, najpre jedan manji deo 1925, a onda u celini 1926. godine. Predmet pripovetke su patnje i tragično stradanje šesnaestogodišnje Mare, kćeri travničkog pekara, tokom austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine 1878. godine. Andrić podrobno opisuje društvenoistorijske prilike uoči i tokom smene turske vlasti austrijskom, a umetničku strukturu oblikuje u veoma tananoj artikulaciji, posebno u sloju shematizovanih aspekata. Iz epizode u epizodu Andrić prati spiralu zla i veoma razvijene društvene mehanizme stigmatizacije, bojkota i nemilosrdnog kažnjavanja nemoćnog i nezaštićenog pojedinca koji se nađe u poziciji žrtve. Upravo u sloju shematizovanih aspekata Andrićeva umetnička interpretacija dostiže najveću meru estetske vrednosti.

Melida Travančić (Tešanj, Bosna i Hercegovina)

Diskurs moći i straha u *Priči o vezirovom slonu*

Unutar ove priče dominiraju dva temeljna osjećanja: moć i strah, te na koncu oba osjećanja uzrokuju tragediju. Moć je utemeljena u liku vezira Dželaludina (simbolu totalitarne vlasti), a strah je jedino „u

čemu žive Travničani“. Nakon efektne slike pokolja bosanskih begova, vezir se povlači, a na njegovo mjesto (uslovno kazano) dolazi fil – egzotična životinja. „Čaršija“ zanemaruje prave uzroke svog teškog života, te u filu vidi „jedinog“ neprijatelja. Kroz cijelu ovu Andrićevu *priču o pričama*, na koncu, razvrgava se i sistem moći - koji je, ustvari, jedan imaginarni sistem, a Dželaludin, i sam marioneta, nestvaran, slab, isprazan subjekt - jedna neautentična kreatura koja se ruši unutar sebe i na kraju postaje žrtva onih koji su ga i doveli na tu poziciju. Ovom pričom Andrić je briljantno oslikao jedan kolektiv, prikazujući konkretnu situaciju unutar bosanske prošlosti kao i totalitarni sistem vlasti. Prikazao je identitet ljudi, običaje, tradiciju i ogromnu podčinjenost strahu i Travničana od vlasti/vezira, ali i vezira od onih kojima je služio. Njihovo stradanje neminovno je. Tragične figure su i oni i vezir.

Amela Bajrić (Travnik, Bosna i Hercegovina)

Snovi i trauma Mustafe Madžara

Glavni junak pripovijetke *Mustafa Madžar* zarobljen je u okovima straha koji je rastao i mučio ga danju i noću, razarao čak i pomisao na san; Mustafa Madžar se ne uspijeva osloboditi traume koja se upija u svaku poru njegovog tijela i svakim danom zasijeca sve dublje. U pripovijeci su opisana četiri Mustafina sna koja povezujemo sa njegovim strahovima i njegovom traumom. Frekventna je upotreba ključne rečenice koja se prožima kroz cijelu pripovijetku „Svijet je pun gada“. Mustafa se ne uspijeva izbaviti iz uzaludnosti svijeta koji od njega pravi istu nakazu, kakav je i svijet – Mustafu gada.

Dijana Simić (Travnik, Bosna i Hercegovina)

Naslijeđe Maksove traume i iskustvo drugoga u Andrićevom *Pismu iz 1920. godine* i drugim književnim tekstovima iz Bosne i Hercegovine

Maks Levenfeld u Andrićevoj pripovijeci *Pismo iz 1920. godine* napušta svoje rodno mjesto Sarajevo nakon traumatičnog iskustva Prvog svjetskog rata. Spomenuta trauma s jedne strane proisteče iz doživljaja strahota na ratnom polju, s druge strane pojačana je Maksovim položajem drugoga odnosno stranca u vlastitoj okolini nakon ratnog iskustva. Karahasan u svojim *Pismima iz 1993.* nadovezuje na ovu Andrićevu pripovijetku, nastavljajući priču o Maxovoj emigraciji i traganju za mjestom gdje drugo ne postoji. Stvarajući figuru Maxovog unuka Moritza, Karahasan tematizira jedan fenomen, koji Aleida Assmann naziva „intergeneracijskim neksusom traume“. Uzimajući u obzir intertekstualne odnose ovih dvaju tekstova te druge književne tekstove iz Bosne i Hercegovine, ovaj rad nastoji istraživati traumatično iskustvo drugoga, njegovo naslijeđe i za njega vezanu potragu za identitetom te propitivati ulogu sjećanja i zaborava u njoj.

Branka Šiško (Novi Travnik, Bosna i Hercegovina)

Čudno je, kako je malo potrebno da budemo sretni

Sam naslov rada – *Čudno je, kako je malo potrebno da budemo sretni*, koji je i citat iz Andrićeve zbirke *Ex Ponto* govori nam kako je autor svoje životno iskustvo unosi u svoja djela i na taj način filozofiju življenja i postojanja ljudi djelio sa svojim recipijentima. U ovome radu, na primjerima likova iz njegovim najpoznatiji djela, kako romana, tako i pripovijetki pokazano je koliko trauma ostavlja posljedica na ljudsko ponašanje i življenje, bilo koje vrste da je ona. Za analizu ove tematike uzeti su romani *Na Drini ćuprija* i *Gospođica*, te pripovijetke *Anikina vremena* i *Mara milosnica*. Iako smo za analizu ovakve tematike mogli uzeti još primjera iz niza pripovijetki koje govore o traumama Andrićevih likova, ovaj put ćemo se zadržati na spomenutim.

Snežana Milojević (Prokuplje/Srbija)

Gospođica Ive Andrića u svjetlu imagologije

U svetu maskuline kulture, predominantne u svim verskim konfesijama Andrićeve Bosne, sa izvesnom tačnošću se kao biće u podređenoj poziciji, biće koje pati, može izdvojiti bilo koji ženski lik iz Andrićevih romana ili pripovedne proze. Predmet ovog rada je drugost Rajke Radaković, junakinje koja svojim životnim odlukama jasno odudara od kolektivnih predubedeđenja šta ženstvo i ženskost treba da bude. Njena tragičnost je prevashodno u ideji da se beznadje samačkog života može prevazići preuzimanjem muškog modela moći. Ovaj pokušaj osmišljavanja sopstvenog života, na intenzivniji način produbljuje jaz između nje i zajednice kojoj bi mogla da svojim poreklom, te tako njena samoća postaje nepremostiv problem a osećanje egzistencijalne nesigurnosti prenaplašeno.

Darko Vujica (Kiseljak, Bosna i Hercegovina)

Jezik i ideologija

U eri globalnog neoliberalnog kapitalizma došlo je do onoga neizbježnog, onoga što je Marx predvidio prije više od stotinu i pedeset godina – fetišizma robe. Danas, skoro sve je fetišizirano, pervertirano i otuđeno, pa tako dolazi i do (relativno uspješnog) pervertiranja i fetišiziranja jezika, ili konvencionalnim rječnikom: dolazi do birokratizacije jezika a jezikoslovci se sve više udaljavaju od jezika.

Kako francuski marksistički filozof Louis Althusser kaže, sve je determinirano ideologijom. Althusser kaže da ideologija funkcioniše tako da nešto počnemo doživljavati kao uobičajeno, što je samo po sebi takvo. Gdje je tu poveznica sa jezikom u našem društvu? Jednostavno je, problemi s kojim se susrećemo u vezi s jezikom su generalno gledajući trivijalni problemi koji su postali dio naše svakodnevnice i koji se smatraju normalnom pojavom o kojoj se na dnevnoj bazi istresu kilometri teksta, o kojoj raspravljaju oni koji nemaju nikakve kvalifikacije za raspravu o jeziku i oni koji u svaku raspravu ulaze samo kako bi dokazali da je njihovo mišljenje ispravno, bez ikakve želje za kompromisom i zdravim razmišljanjem. To je ono što je Spinoza nazvao „normalnim ludilom“ i problem s kojim se suočava naše društvo je upravo ta pervertizacija jezika koji danas nije „jezik kao jezik“ radi sebe nego služi određenim političkim elitama za manipulaciju masom koje svoj jezični purizam predočavaju kao nešto pozitivno i nešto što bi nominalno trebalo odrediti identitet određene skupine.

Dalje, vjerujem da problem nije u tome da jezik kao ovakav stvara traume i probleme i da ga treba mijenjati jer u svim definicijama jezika stoji da je jezik „sredstvo za sporazumijevanje“, a prema Wittgensteinu je on „sredstvo putem kojega čovjek može razumjeti svijet u kojem živi“, a mi se svi itekako dobro razumijemo. Mislim da treba prodrti mnogo dalje, u samu srž, samu osnovu problema, potkopati problem iz njegovog temelja, sagledati stvar sa sociološkog gledišta i kako kaže Slavoj Žižek „redefinirati sam problem slijedeći implicitna kontekstualna pravila“. Dakle, legitimno možemo zaključiti kako živimo u nezdravom društvu gdje je pojedinac otuđen od samoga sebe, a još legitimniji zaključak bi bio da je potrebno mijenjati postojeću strukturu društva i boriti se za jednu drugačiju kulturu življenja kako bi se unutar normalnih koordinata problemi rješavali na zreo, konkretan i konstruktivan način jer unutar ovakvog sistema u čiju je srž utkan moralni hazard, problemi s kojim se suočavamo nikada neće biti riješeni – i to je po meni zaključak do kojeg apologeti nikako ne mogu da dopru a koji nam je potreban kako bismo riješili one probleme koji su ključni za našu egzistenciju.

Naira Jusufović (Zenica, Bosna i Hercegovina)

Jezik i patologija identiteta

Jezik je osnovno i najsnažnije sredstvo komuniciranja među ljudima. Pomoću jezika ljudi izražavaju i saopštavaju svoje misli, osjećanja, želje, pitanja i dr. Keramitičijevski (1990) ističe da je korištenje jezika uvjet ljudskog napretka. Razmatrajući ulogu službenih jezika u Bosni i Hercegovini, vidno je da

oni ne pridonose unapređenju kvalitete života građana, pa samim tim ni napretku bosanskohercegovačkog društva. Naprotiv, jezici u Bosni i Hercegovini, kao nositelji etničkog/nacionalnog identiteta, moćno su sredstvo za mobiliziranje straha od gubitka tog dijela identiteta i u funkciji su razvoja patologije identiteta i pojedinca i grupe. Tuće (2009) ističe da patologija identiteta nastaje zbog apsolutizacije nekog obilježja identiteta, jer zahtijeva 100% realizaciju i zaštitu tog obilježja. Budući da nije moguća 100% realizacija niti jednog obilježja identiteta, pa samim tim ni etničkog/nacionalnog, uključujući i jezik, kao nositelja tog obilježja, ona postaje katalizator procesa dehumanizacije i nepresušni izvor traume za građane Bosne i Hercegovine.

Amela Šabić (Travnik, Bosna i Hercegovina)

Jezičke različitosti među Bošnjacima i bosanskim Hrvatima u periodu nakon rata u BiH

U radu ću satirično skicirati naglašavanje jezičkih razlika među Bošnjacima i bosanskim Hrvatima u BiH nakon rata. Tako su Bošnjaci postali prepoznatljiviji po upotrebi glasa „h“ čak i tamo gdje mu nije mjesto, kao i pretencioznom korištenju turcizama i arabizama, dok su Hrvati počeli insistirati na korištenju novonastalih kroatizama. Obje nacije su zbijale šale na račun svog i drugog jezika pa su tako nastali brojni vicevi, a jezičke peripetije postale su čest motiv u tekstilnoj industriji. Iako su nakon rata jezici korišteni kao amplifikatori nacionalizma i kao takvi su označavali namjerno razgraničavanje između nacija, danas su te razlike općeprihvaćene mada još uvijek možemo govoriti o nacionalnim ideologijama koje sugeriraju upotrebu različitih jezičkih termina kako bi naglasile svoju nacionalnu pripadnost.

Zrinka Čoralčić i Mersina Šehić (Bihać, Bosna i Hercegovina)

(In)direktno izražavanje trauma putem jezika: emotivno vrednovanje frazema u romanu *Na Drini ćuprija*

Obrada koncepta traume sa jezičnog stanovišta proizilazi iz polileksičnosti tog termina, ne samo u našem, nego i u ostalim jezicima. Pod traumom u ovom radu podrazumijevamo „težak doživljaj (duševni šok) koji duže ili kraće vrijeme ometa normalno odvijanje psihičkih aktivnosti; psihičko opterećenje, ono što teško opterećuje pamćenje i emocije.“ Herman (1996:19) traume dijeli na histeriju, ratnu neurozu i seksualno i kućno nasilje, a „suvremeno razumijevanje psihičke traume gradi se na sintezi ova tri zasebna smjera istraživanja“.

U svojim imaginativnim i originalnim knjigama, Andrić nas podsjeća da unutar konteksta čovjekovih nesređenih, svakodnevnih konverzijskih aktivnosti možemo (direktno ili između redova) utvrditi psihološke i sociološke 'realnosti' društvene zajednice. U radu ćemo nastojati odgovoriti na pitanje koji nesvjesni utjecaji dominiraju našim govorom i jezikom traume. Rad daje osvrt na emotivno vrednovanje iskaza, odnosno izražavanje većinom negativnih emocija (naprimjer onih koje se odnose na strah, nemir i anksioznost, i sl.) pomoću frazema, jezičnih konstrukcija koje su za to funkcionalno i stilski najpogodnije. Analiza korpusa ukazuje da na odabir jezičnih konstrukcija od strane autora utiču traumatski događaji u društvenoj i povijesnoj stvarnosti.

Sanja Ledić (Travnik, Bosna i Hercegovina)

Pogled u leksiku Andrićeve *Travničke hronike*

Svojim jezičnim identitetom Ivo Andrić smatrao je cijeli štokavski univerzum i stoga u njegovom književnom stvaralaštvu nije bilo jezičnih prepreka i granica. Međutim, može li to upućivati na nemogućnost stvarnog pronalaska jezičnog identiteta ili traumatičan odnos prema jeziku? Pogled u leksiku Andrićeve „Travničke hronike“ pokazuje da se Andrić ponekad gubio u dosljednosti prikazivanja likova, bez obzira na to što je službeno u jednom trenutku svoga stvaranja prihvatio beogradsku normu pisanja, ali zadržao govor likova kao važan moment uživanja u temu o kojoj govori. Čini se neobičnim da fratri u *Travničkoj hronici* u većini dijaloga govore ekavicom, mada se ponegdje javlja i ikavica, što samo dokazuje Andrićevo poznavanje ikavskih osobina govora travničkog

kraja. Koliko je na to utjecala njegova lektorica Vera Stojić, svakako treba uzeti u obzir jer se usporedbom različitih izdanja ovog djela uviđaju izmjene na jezičnom planu. Unatoč jezičnoj nedosljednosti, leksika Travničke hronike potvrđuje veliki broj dijalektizama i turcizama što Andrića prema jezičnom kazivanju neizbježno vezuje za Bosnu.

Amira Turbić-Hadžagić i Samra Hrnjica (Tuzla/Bihać, Bosna i Hercegovina)

Jezik/jezici lika i pripovjedača u *Anikinim vremenima*

Polazeći od elemenata normativnog književnog i individualnog jezika u radu je predstavljena *snaga* Andrićevog kazivanja u svim jezičkim kategorijama kroz pripovijetku *Anikina vremena*. Pri proučavanju jezika lika i pripovjedača često nailazimo na konstataciju da likovi u Andrićevim prozama govore „ednim“, a pripovjedač „drugim“ jezikom čime se često želi i manipulirati aludirajući na različitost jezika. Uzimajući u obzir sve nivoe jezičke analize, komparativnom metodom rada, dolazimo do pitanja: *Da li se radi o jednome jeziku kojeg nauka određuje kao bogatu riznicu najsavršenijeg sredstva za komunikaciju ili je riječ o različitim jezičkim varijetetima lika i pripovjedača?* S druge strane nailazimo i na dijalekatsku riznicu, kao i na pojavu jezičkog posuđivanja (bogatstvo leksike) te smještanje jezika u okvire jezičke sredine, vremenske i prostorne.

Milena Mileva Blažić (Ljubljana, Slovenija)

Sistemska didaktika slovenske mladinske književnosti

Naloga sistemske didaktike književnosti je da pokaže pristope kako elemente literarnega sistema posredovati z modeli izkušenskega in transformacijskega učenja, pri čemer je v veliko pomoč integracija IKT v pouk književnosti.

~